

Vitenskap, menneskerettigheter og diplomati

Fridtjof Nansen og Niels Bohr

Jakob Lothe og Helle Porsdam (red.)



NOVUS FORLAG
OSLO – 2023

Nansens menneskerettsengasjement i et juridisk perspektiv

Hans Petter Graver
Universitetet i Oslo

– Men likevel er det nå som jeg synes livet blir gråere og kaldere, og det er mindre og mindre som synes grønt og spirende å se frem til. Det kan være tegn på alderen kanskje, men jeg synes som du at den tid vi nå lever i er uhyggelig og trøstesløs.¹

Kanskje ikke et veldig oppsiktsvekkende utsagn i lys av krigen som raser i Ukraina og klimakrisens stadig sterkere utslag, fra en professor som nærmer seg pensjonsalderen. Men det er ikke et utsagn om nåtiden, det er tale om en stemme fra fortiden: Fridtjof Nansen i 1919, i et brev til sin tidligere husvert i Bergen, pastoren Vilhelm Holdt. Med ettertidens blikk kan vi se at Nansens bekymring var vel begrunnet. Uhyggen kulminerte med en verdenskrig og med sivilisasjonssammenbruddet i form av en målrettet industriell utryddelse av mennesker.

I dag truer Russlands angrep på Ukraina med å bringe Russland og NATO i konflikt. Samtidig rykker klimakrisens ødeleggende virkninger nærmere for hvert år, uten at det ser ut til at verdens ledere og folk er i stand til å gjøre det som er nødvendig for å motvirke, forbygge og forberede. Alle «tenker bare på seg selv, sin kjære pengepung og hva som passer for dagen, uten fremsyn», skrev Nansen i et brev til sin kone Sigrun i 1921. Han kunne sagt akkurat det samme i dag, hundre år etter. Blir livet også nå gråere og kaldere, og tenker alle bare på sin egen pengepung, uten fremsyn? Er Nansens utsagn for hundre år siden også treffende for vår tid? Dette er spørsmålet som jeg vil diskutere i dette kapitlet.

Enkelte mener at vi står bedre stilt nå i det 21. århundre. Det tjuende århundre var slett ikke det verste i menneskehetens historie, argumenterer

Stephen Pinker i boken *The Better Angels of our Nature*. Den siste halvdel av det tjuende århundre så vi en rettighetsrevolusjon som bragte volden i verden i starten av det tjudeførste århundre ned til et nivå det aldri har vært på før.² Mye har vært sagt om Pinkers statistiske utlegninger av menneskehetens historie. Likevel er det mange som vil slutte seg til oppfatningen om at fremveksten av rettigheter og institusjoner de siste to generasjonene, en utvikling som bygger videre på Nansens arbeid, gjør Nansens pessimistiske utsagn for sin tid mindre treffende for vår. Er det slik at Nansens bekymring er foreldet?

Jeg vil i dette kapitlet kort presentere Nansens engasjement for mennesker i nød. Så vil jeg se på det som først og fremst skiller vår tid fra Nansens: fremveksten av internasjonal rett og internasjonale institusjoner. Deretter kaster jeg et blikk på dagens flyktningsituasjon før vi ser på hvor sårbare våre internasjonale institusjoner er. Å få dem til å virke forutsetter en lojalitet hos aktørene, en forutsetning vi ikke kan ta for gitt. Til slutt vender jeg tilbake til Nansen, og hvordan vi må la oss inspirere av ham.

Nansens fredsengasjement

Nansen var forsker, polfarer og menneskerettighetsforkjemper. Han fikk Nobels fredspris i 1922 «for his leading role in the repatriation of prisoners of war, in international relief work and as the League of Nations' High Commissioner for refugees».³ Samme år ble han utnevnt som Folkeforbundets første høykommissær for flyktninger.

Nansens arbeid ble anerkjent av Nobelkomiteen nok en gang få år etter. I 1938 gikk fredsprisen til Office international Nansen pour les Réfugiés (Nansen International Office for Refugees) «for having carried on the work of Fridtjof Nansen to the benefit of refugees across Europe».⁴ Kontoret ble opprettet i 1921 av Nansen. I 1930 bestemte Folkeforbundet å fortsette kontorets virksomhet for å videreføre det arbeidet Nansen hadde startet. I starten var det særlig aktivt blant armenske flyktninger i Tyrkia. Senere var virksomheten konsentrert om personer på flukt i Sentral- og Øst-Europa, Frankrike, Syria og Kina. Kontoret ble nedlagt i 1938, men arbeidet videreført av det nyopprettede kontoret for Høykommissæren for flyktninger.

Nansen skrev i mars 1919 til lederne av de fire store maktene USA, Storbritannia, Frankrike og Italia om å danne en nøytral organisasjon og forsøke å bringe mat og medisiner til Russland og redde dem fra hungersnøden og elendigheten. Dette ble begynnelsen på flere års innsats, reiser og utrettelig arbeid i engasjement for mennesker på flukt og i nød i Europa.

Verden sto ikke bare overfor en humanitær katastrofe, slik Nansen så det. I et brev til Sigrun Munthe, senere Sigrun Nansen 31. mars 1919 skrev han: «Det er jo særdeles viktige dager disse, og verdens fremtidige skjebne avgjøres nå; men det er fullt av uhyggelige vanskeligheter. Jeg ønsker bare at de tilstrekkelig klare hoder hadde ledelsen, ellers kan de styre verden opp i kaos». Selv om Nansen fikk utrettet mye, var det et arbeid fullt av skuffelser. Europas nasjoner stilte i liten grad opp, og representantene i Folkeforbundet var mer opptatt av sine egne posisjoner og prestisje enn å løse de utfordringene verden sto overfor. «Herregud så de fleste mennesker er små», utbrøt han i et brev til Sigrun i september 1921.

Hvordan var situasjonen i Europa femten år etter Nansens advarsler? «Av alle de problemer som krigen skapte, er kanskje flyktningproblemet det smertefulleste og iallfall det som truer med å plage Europa lengst», skriver Michael Hansson, president for Nansen-kontoret for flyktninger, i en tale han holdt i Oslo i 1936. Halvannen million hadde flyktet fra Russland, halvannen million fra Armenia, nesten like mange grekere fra Tyrkia, i løpet av få år på slutten og etter verdenskrigen. I 1936 var flyktningstrømmen fra Tyskland begynt. Den økonomiske krisen rammet verst dem som hadde etablert seg i fremmede land, og truet dem med «fattigdom, hungersnød og utvisning». Med den stigende arbeidsledigheten ble utlendinger oppsagt først, mange mistet arbeidstillatelsen, og mange familier ble utvist fordi de var henfalt til fattigdom.

De som hadde oppholdstillatelse med grunnlag i Nansen-pass kunne fratas tillatelsen og utvises for «den minste overtredelse av loven». «Den ting at der i våre dagers Europa ennå finnes hundretusener av mennesker som faktisk ikke har rett til å bo noe sted, er jo i seg selv en utrolig ting og en hån mot enhver rettstilstand», skriver Hansson.

Migrasjon og flyktningstrømmer utfordrer også rettsordenen i dag. Mer enn 100 millioner er på flukt, millioner av dem er statsløse.⁵ I løpet av det siste ti-året har antallet mennesker på flukt blitt doblet. Ved utgangen av

2021 var 89,3 millioner mennesker på flukt.⁶ Dette utgjorde mer enn én prosent av jordens befolkning. Etter dette har krigen i Ukraina kommet til, med den største flyktningkrisen siden annen verdenskrig.

Fremveksten av institusjoner

Fra et rettslig perspektiv er den største forskjellen mellom Nansens tid og i dag utviklingen av internasjonale regler og institusjoner for å beskytte mennesker på flukt. Betydningen av internasjonal rett og institusjoner ble anerkjent allerede i 1904 da fredsprisen ble gitt til Institute for International Law. I sin presentasjon av instituttet skriver Nobelinstituttet:

The Institute of International Law is a purely scientific and private association, without official character, whose objective is to promote the progress of international law by: formulating general principles; cooperating in codification; seeking official acceptance of principles in harmony with the needs of modern society; contributing to the maintenance of peace or to the observance of the laws of war; proffering needed judicial advice in controversial or doubtful cases; and contributing, through publications, education of the public, and any other means, to the success of the principles of justice and humanity which should govern international relations.⁷

Etter dette er fredsprisen blitt gitt til organisasjoner 27 ganger, 20 av disse etter slutten av annen verdenskrig. Dette reflekterer økningen i antallet organisasjoner og deres betydning for fredsprisens formål.

Opprettelsen og arbeidet med Nasjonenes Folkeforbund var en viktig ramme for Nansens arbeid, og en start på arbeidet med å bygge en internasjonal rettsorden.⁸ Det var likevel først etter annen verdenskrig at utviklingen av en internasjonal rettsorden til beskyttelse av menneskers grunnleggende rettigheter skjøt fart, med FNs menneskerettighetserklæring i 1948, Den europeiske menneskerettighetskonvensjon i 1950, flyktningkonvensjonen i 1951 og FN-konvensjonene om sivile og politiske rettigheter og om økonomiske og sosiale rettigheter i 1966. Siden er en lang rekke globale og regionale konvensjoner kommet til. I Europa står også EUs arbeid med beskyttelse av grunnleggende rettigheter sentralt.

Alt dette er viktig, både prinsipielt sett og for den beskyttelse og velferd det har gitt utallige mennesker. Jeg har tidligere argumentert for at det rettslig bindende vernet av menneskerettigheter er et av forrige århundres største fremskritt.⁹ Vernet innebærer en verdensomspennende aksept for at individene har rettigheter, uavhengig av om staten i det landet de bor er villig til å anerkjenne og respektere slike rettigheter i sin nasjonale lovgivning og praksis. Det innebærer at individene anerkjennes som rettssubjekter i seg selv, og ikke bare som borgere underlagt en bestemt stats rettsorden.

Dette betyr likevel ikke at problemene med overgrep og undertrykkelse er løst, eller at vi har fått noen garanti mot inhumanitet. Til tross for regler og institusjoner er vi like avhengige av solidaritet, rettskaffenhet og rasjonalitet som vi var på Nansens tid. Brexit har vist at man kan mobilisere et flertall i valg for å trekke et land ut av overnasjonalt samarbeid, og utstøtelsen av Russland fra Europarådet viser at et land kan utelukkes fra internasjonale menneskerettighetsinstitusjoner.

Dagens flyktnings situasjon

I en tale 22. juni 2020 sier Europarådets menneskerettighetskommissjonær at flyktnings rettigheter ofte blir tilsidesatt.¹⁰ Flyktninger blir overlatt i livsfare på havet, de blir returnert til land hvor de er i fare, de blir utsatt for dårlig behandling og vilkårlig internering, skilt fra sine familier og plassert i overbefolkede leire under forferdelige forhold. Kommissjonæren peker på at det ikke er nytt at medlemsstatene av Europarådet noen ganger forsøker å omgå reglene i Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen og unndra seg sine forpliktelser. Når det gjelder flyktninger og migranter er dette imidlertid, ifølge kommissjonæren, blitt en gjentakende situasjon. Medlemslandenes praksis er ikke rettet mot å oppfylle konvensjonen, men mot å finne nye veier for å hindre konvensjonens regler i å komme til anvendelse, sier hun. Kommissjonæren snakker om den europeiske menneskerettighetskonvensjonen. Det samme kan sies med hensyn til det sentrale rammeverket til beskyttelse av flyktninger, flyktningskonvensjonen. Mange land unndrar seg sine forpliktelser etter denne konvensjonen, eller finner måter å begrunne innskrenkninger og unntak fra den på. Den reelle retts-

beskyttelsen til flyktninger er ofte ikke bedre in land som har tiltrådt konvensjonen enn i land som ikke er bundet av den.¹¹

Flyktningkrisen i 2015 førte til en svekkelse av rettsbeskyttelsen til flyktninger i flere land gjennom svekkelse av rettigheter i saksbehandlingen, unntak fra rett til realitetsbehandling og endringer i hva som anses som sikre tredjeland for retur.¹² Mange land vedtok lovgivning ved bruk av unntaksprosedyrer. I Norge ble endringer i lovgivningen innført etter hasteprosedyre, uten bruk av høring. «Det er departementets vurdering at behovet for raskt å kunne gjennomføre endringer i utlendingsloven som kan bidra til å håndtere den store tilstrømmingen, må gå foran hensynet til at berørte offentlige og private institusjoner og organisasjoner får anledning til å uttale seg om for slaget», argumenterte regjeringen i proposisjonen.¹³ Saken ble hurtigbehandlet i Stortinget uten den sedvanlige komitebehandling. Under debatten uttalte miljøpartiets Rasmus Hansson at «Vi mener at regjeringen nå misbruker den pressede situasjonen til å innføre vidtrekkende, innstrammende tiltak som burde vært langt bedre utredet, faglig begrunnet og drøftet».¹⁴

Selv om Europa i 2022 samlet seg om å gi kollektiv beskyttelse til flyktninger fra Ukraina, er det lite som tyder på at dette representerer noen generell vending i behandlingen av mennesker på flukt.¹⁵ I tillegg til at den eksisterende rettsbeskyttelsen svekkes, fanger flyktningkonvensjonen i mindre grad opp det som er årsakene til at mennesker drives på flukt. Konvensjonen er fra 1951 og utformet med bakgrunn i de europeiske erfaringene fra annen verdenskrig. Siktemålet er å gi beskyttelse til de som er utsatt for forfølgelse av myndighetene i sine hjemland. I dag drives mennesker på flukt på grunn av sammenbrudd i statsapparatet der de bor, væpnede konflikter, sult, terrorisme og miljøkatastrofer som følge av klimaendringer.

Nansenkontorets leder pekte i 1936 på hvordan utledninger i tiltakende grad ble rammet med utvisning og straff. Nå skjer det igjen en tilnærming mellom strafferetten og forvaltningsretten i behandlingen av mennesker som krysser grenser. Utvisning og deportasjon er ofte de viktigste sanksjoner når utlendinger begår lovbrudd, og etter 2018 kan dom for visse forbrytelser også medføre tilbakekalling av statsborgerskap.¹⁶ Det kan til og med hevdes at den økende sammenveving av straffesystemet og immigra-

sjonskontroll fører til en omdanning av straffens formål fra resosialisering av forbrytere til utstøting og bortvisning av fremmede, en slags tilbakevending til Englands politikk for deportasjon av kriminelle og uønskede til koloniene på 16- og 17-hundretallet.¹⁷

Sårbarheten til institusjonene

Det internasjonale regelverket er bakket opp av institusjoner, som gir autoritative tolkninger av det uavhengig av statene, og som har til oppgave å sikre at statene etterlever sine forpliktelser. Men oppslutningen om institusjonene i ikke lenger så selvsagt som den var for få år siden. For tiden pågår en rettslig dragkamp i Storbritannia om å sende til Rwanda personer som har kommet til landet ulovlig. Den første utsendelsen ble stanset i juni 2022 etter at Den europeiske menneskerettighetsdomstolen 14. juni påla de britiske myndighetene å vente på en rettslig avklaring.¹⁸ Samme dag hadde Supreme Court avslått å pålegge staten å vente med å sende en asylsøker til Rwanda til lovligheten av dette var endelig avklart i domstolene.¹⁹

Regjeringen i Storbritannia har foreløpig rettet seg etter pålegget fra domstolen. Den har imidlertid, uavhengig av denne saken, fremmet et lovforslag i Parlamentet som «clarifies and re-balances the relationship between courts in the United Kingdom, the European Court of Human Rights and Parliament». Lovforslaget slår fast at det er Supreme Court, og ikke Den europeiske menneskerettighetsdomstolen som fastlegger innholdet av menneskerettighetskonvensjonen med virkning for Storbritannia, og at avgjørelsene til den europeiske domstolen ikke er del av britisk rett og ikke påvirker parlamentets lovgivningsmyndighet.²⁰ Formålet er å «restore a common sense approach to human rights in the United Kingdom (UK) context».²¹ Lovforslaget endrer også innholdet av enkelte av menneskerettighetene slik de skal forstås og anvendes i britisk sammenheng. Blant annet svekker forslaget vernet til «foreign criminals» mot deportasjon, og det slår fast at britiske myndigheter ikke skal ta hensyn til midlertidige avgjørelser fra EMD. Hadde forslaget blitt vedtatt, kunne EMD dermed ikke lenger stanset utsending av utlendinger fra Storbritannia.

Forslaget bragte Storbritannia på klar kollisjonskurs med EMK og EMD. Selv om landet kan bli dømt i EMD, viser de siste årenes erfaringer med Polen og Ungarn at de europeiske institusjonene står ganske maktesløse overfor myndigheter som insisterer på å trosse de internasjonale reglene.²² Til tross for utbyggingen av internasjonale regler og institusjoner koker det dermed fortsatt ned til evne og vilje hos dem som representerer myndighetene i de enkelte land til å behandle mennesker på flukt med humanitet og verdighet og til å takle de utfordringene som verden står overfor.

Vi ser med andre ord at fremveksten av internasjonale rettsregler og institusjoner til å håndheve disse ikke er noen garanti for at de verdiene som ligger til grunn for reglene blir respektert. Forholdene er derfor kanskje likevel ikke så forskjellige fra det de var på Nansens tid. Fortsatt vil det være de nasjonale institusjonene og viljen hos de nasjonale aktørene som er avgjørende. Spørsmålet blir da hvor langt vi kan stole på disse, og under hvilke betingelser det rettighetsvernet som er bygget opp står i fare for å bryte sammen.

Forutsetningen om lojalitet

Den ungarske professoren og tidligere dommer i EMD András Sajó har skrevet en bok hvor han analyserer de illiberale statenes konstitusjonelle orden.²³ Stater som Ungarn, Polen og Venezuela bygger på de samme konstitusjonelle grunnprinsippene som de vestlige demokratiene. Problemet er at de som styrer jukser: I stedet for å forholde seg lojalt til de liberale konstitusjonenes idé, utnytter de systematisk smutthull i regelverket for å holde på makten og omforme samfunnet. Rettsstatens institusjoner forutsetter imidlertid aktører som er lojale for at de skal virke etter sin hensikt.

Pandemien har vist oss hvor lett sentrale myndigheter setter til side klare regler og grunnleggende rettsprinsipper når panikken griper dem. Vi har også sett at befolkningen stort sett aksepterer dette. Vi trenger ikke gå lengre enn til Norge for en illustrasjon: Det er godt dokumentert hvordan sentrale rettslige prosedyrer og garantier måtte vike for å beskytte samfunnet mot den trusselen som pandemien ble ansett å utgjøre.

Regjeringen satte tidlig ned en kommisjon «for å få en grundig og helhetlig gjennomgang og evaluering av myndighetenes håndtering av pandemien». I sin første delrapport, NOU 2021:6, behandlet kommisjonen myndighetenes arbeid i de første månedene. Fra et rettssikkerhetsperspektiv er det verdt å merke seg at kommisjonen sier at «For kommisjonen framstår det klart at verken regjeringen, sentrale forvaltningsorganer eller kommunene hadde spesielt mye oppmerksomhet rettet mot de overordnede prinsippene som omkranser rettsstaten i den innledende fasen av pandemihåndteringen». Kommisjonen konstaterer at Grunnloven ble brutt da samfunnet ble stengt ned uten at dette hadde vært behandlet av regjeringen. Kommisjonen kritiserte også at «selv om tiltakene ble omtalt som de mest inngripende i Norge i fredstid, inneholder vedtaket ikke noen vurderinger av om tiltakene er forenlige med grunnlovsmessige og menneskerettslige rettigheter og forpliktelser».²⁴

I sin sluttrapport, NOU 2022:5, sier kommisjonen at myndighetenes pandemihåndtering har fungert godt. Samtidig har kommisjonen en rekke kritiske betraktninger om smitteverntiltakene, som krav om isolasjon og karantene, innreiserestriksjoner og nedstengning av virksomheter og samfunnsfunksjoner. Verken den smittevern faglige begrunnelsen eller forholdet til menneskerettighetene ble godt nok utredet, noe som førte til at beslutningene ble lite treffsikre, hadde utilsiktede konsekvenser eller ble vanskelige å gjennomføre. Samlet sett var regjeringens grunnlag for å beslutte smitteverntiltak i mange tilfeller mangelfullt, ifølge kommisjonen.²⁵

Heller ikke domstolene har vist vilje til å gripe inn og forsvare rettsstaten ved å underkaste myndighetenes vurderinger noen omfattende kontroll. I en sak som gjaldt karanteneplikt for personer med fritidsbolig i Sverige, uttalte Høyesterett at også at domstolene i liten grad kan overprøve myndighetenes vurdering av hvilke tiltak som er nødvendige og hensiktsmessige for å bekjempe en trussel som pandemien.²⁶

Høyesterett anla et tradisjonelt perspektiv på domstolskontroll med forvaltningsskjønnet. Men pandemien brakte samfunnet og myndighetene inn i en ekstraordinær situasjon, en nasjonal unntakssituasjon. I en slik situasjon går myndighetene lengre enn vanlig innenfor rammen av hjemler som er utformet med mer ordinære situasjoner for øye, og de kan fravike vanlige regler for saksbehandlingen som utredning, høring og begrunnelse.

Da oppstår særlige behov for rettslige kontrollmekanismer for å sikre og påse at myndighetene respekterer grunnleggende rettigheter og rettsprinsipper under en nasjonal krise. Dommen inneholder ingen spor av slike vurderinger.

Inspirasjonen fra Nansen

Klimakrisen og krigen i Ukraina er kanskje de mest illustrerende eksemplene på en verden som styres inn i kaos på grunn av kortsiktig tenkning, manglende rasjonalitet og mangel på klare hoder. Krigen i Ukraina og økningen i antallet mennesker på flukt truer med å sette klimakrisen i skyggen. Krigen i seg selv fører til drastiske økninger i utslipp av klimagasser. Det samme gjør energikrisen som er utløst av stansen av eksport av russisk gass til vesten. Igjen ser vi kriser som er forårsaket av både staters overgrep og politisk unnfalleshhet. Igjen er millioner drevet på flukt i Europa. Den gang var det Tyrkias forbrytelser mot armenierne, nå er det Russlands overfall på Ukraina. Da var det statenes unnfalleshhet overfor sult og nød etter krigen og under borgerkrigen i Russland, nå er det vår unnfalleshhet overfor klimatrusselen.

Verden hørte ikke på Nansens advarsler. Resultatet var verdenskrigens ragnarok. Etter krigen advarte Hannah Arendt om at man ikke kunne stole på at de politiske kreftene ville fremme sunn fornuft. «Never has our future been more unpredictable, never have we depended so much on political forces that cannot be trusted to follow the rules of common sense and self-interest – forces that look like sheer insanity, if judged by the standards of other centuries», skrev hun i 1950.²⁷ Utsagnet er like aktuelt i dag.

Verden bygget institusjoner til å bøte på avhengigheten av rådende politiske krefter, men de strekker tydeligvis ikke til overfor dagens utfordringer. Vi må tørre å fremsette påstander om at de eksisterende institusjonene kanskje ikke strekker til overfor de problemene som klimautfordringen reiser. Hvorfor handler ikke våre politikere mer effektivt, hvorfor går våre samfunn videre stort sett som «business as usual»? Og hvordan får vi befolkningen, våre samfunn og institusjoner til å reagere adekvat på de problemene som vi vil stå overfor som akutte i nær fremtid? Ikke minst

viktig, er våre institusjoner og organer i stand til å reagere adekvat? Det er viktig med kunnskap om hvilke følger det kan få for demokratiet om institusjoner og beslutningstakere ikke er i stand til å treffe adekvate tiltak. Vi må også spørre om det er nødvendig å justere måten vi tenker demokrati på, og om det er mulig å redesigne de demokratiske institusjonene nasjonalt og internasjonalt uten å havne over i autokratiske systemer.

I en tale i 1926 sa Fritjof Nansen:

Hvis en mann tar fra seg selv, ja fra sin familie, for å hjelpe naboen som er i nød, da priser vi ham som et godt menneske, eller vi ville vel fordømme ham hvis han ikke gjorde det. Men hvis en politiker, en statsmann, ville hjelpe et nabofolk som trenger det, og ville for det ofre en liten fordel som hans folk kunne oppnådd, da ville vel hans folk helst stene ham som en landsforræder, en folkefiende.²⁸

Vi gir mye som samfunn, vil kanskje noen innvende. Vi gir våpen og støtte til Ukraina, vi tar imot flyktninger, vi gir nødhjelp og støtter land i deres utvikling. Men hvordan reagerer vi når det virkelig rammer oss og ikke bare tar av vår overflod? Er vi som samfunn beredt til å gjøre de ofre som er nødvendige, og hvordan får vi det i så fall til?

Nansen var ikke optimist. Likevel arbeidet han utrettelig for sine humanitære idealer. Vi må ikke la hans pessimisme føre til oppgitthet. I stedet må vi la oss inspirere av hans handlinger og innsats for å gjøre verden bedre.

Noter

1. Fridtjof Nansen i brev til Vilhelm Holdt 12. oktober 1919, gjengitt i Fridtjof Nansen, *Brev IV 1919–1925*, utgitt for Nansenfondet av cand. philol. Steinar Kjærhem (Oslo: Universitetsforlaget, 1966), s. 14.
2. Stephen Pinker, *The Better Angels of our Nature* (New York: Viking Books, 2011), s. 480.
3. Fridtjof Nansen – Facts. NobelPrize.org. Nobel Prize Outreach AB 2022. Tue. 12 Jul 2022. <https://www.nobelprize.org/prizes/peace/1922/nansen/facts/>
4. The Nobel Peace Prize 1938. NobelPrize.org. Nobel Prize Outreach AB 2022. Mon. 11 Jul 2022. <https://www.nobelprize.org/prizes/peace/1938/summary/>

5. Mennesker på flukt (<https://www.fn.no/tema/flyktninger/mennesker-paa-flukt>) og UNHCR – Figures at a Glance (<https://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html>).
6. UNHCR - Global Trends Report 2021, s. 5. <https://www.unhcr.org/62a9d1494/global-trends-report-2021>
7. *Nobel Lectures, Peace 1901–1925*, ed. Frederick W. Haberman (Amsterdam: Elsevier Publishing Company, 1972), sitert fra Institute of International Law – History (<https://www.nobelprize.org/prizes/peace/1904/international-law/history/>)
8. Se Helge Ø. Pharo, «Folkeforbundet og de forente nasjoner. Stormakter og småstater i en ny verdensorden – og Norges plass i den». I Helge Ø. Pharo et al. (red.), *Kampen for en ordnet verden. Folkeforbundet, FN og Norge* (Oslo: Dreyer, 2023).
9. Hans Petter Graver, «Menneskerettigheter, rett og moral», i Jakob Lothe (red.), *Forskning og menneskerettar* (Oslo: Novus Press, 2017), s. 71–82.
10. 20th Berlin conference on refugee rights Europe, Coronavirus and Human Rights – The Significance of the European Convention on Human Rights (ECHR) for the Protection of Refugees Protecting refugees in Europe: the ECHR and beyond, Video speech by Dunja Mijatović Council of Europe Commissioner for Human Rights, 22 June 2020.
11. Se M. Janmyr, «Non-signatory states and the international refugee regime», *Forced Migration Review*, 67 (2021): 39–42. Retrieved from <https://www.proquest.com/scholarly-journals/non-signatory-states-international-refugee-regime/docview/2586554787/se-2>
12. Se C. M. Bailliet, «The Alienation of Adjudication and the Weakening of Procedural Rule of Law within the Context of Asylum in Europe», *The Columbia Journal of European Law* 24, 3 (2018). <https://www.jus.uio.no/ior/english/people/aca/ceciliab/bailliet-offprint.pdf>
13. Prop. 16 L (2015–2016) s. 7.
14. Referat fra møte i Stortinget 19.11.2015 kl. 10, Sak nr. 5 - stortinget.no (<https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Referater/Stortinget/2015-2016/151119/5>)
15. Se Flyktninger i en frakoblet verden - Institutt for offentlig rett (<https://www.jus.uio.no/ior/forskning/aktuelle-saker/2022/flyktninger-i-en-fracoblet-verden.html>)
16. Statsborgerloven § 26 a.
17. M. Bosworth, K. Franko og S. Pickering, «Punishment, globalization and migration control: ‘Get them the hell out of here’», *Punishment & Society* 20, 1 (2018): 34–53. doi:10.1177/1462474517738984 s. 43
18. Se Press Release ECHR 197 (2022) 14.06.22 om sak N.S.K. v. the United Kingdom (application no. 28774/22, formerly K.N. v. the United Kingdom).
19. Rwanda Permission to Appeal Application Refused - The Supreme Court. <https://www.supremecourt.uk/news/rwanda-permission-to-appeal-application-refused.html>
20. A Bill to reform the law relating to human rights, Introduction 1 (2) og 1 (3), <https://publications.parliament.uk/pa/bills/cbill/58-03/0117/220117.pdf>. Forslaget er senere skrinlagt av regjeringen.

21. <https://publications.parliament.uk/pa/bills/cbill/58-03/0117/220117.pdf>
22. Roger Daniel Kelemen, «Appeasement, ad infinitum», *Maastricht Journal of European and Comparative Law* 29, 2 (April 2022): 177–181 <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1023263X221097648>
23. András Sajó, *Ruling by Cheating: Governance in Illiberal Democracy* (Cambridge: Cambridge University Press, 2022).
24. NOU 2021:6 s. 304.
25. NOU 2022:5 s. 450.
26. HR-2022-718-A (<https://www.domstol.no/globalassets/upload/hret/avgjorelser/2022/april-2022/hr-2022-718.pdf>)
27. Hannah Arendt, *The Origins of Totalitarianism* (London: Penguin, 2017), s. ix. «Preface to the First Edition», 1950.
28. Professor Fridtjof Nansens tale i Fred, Den norske gruppe av Kvinnenes internasjonale liga for fred og frihet, Oslo 1926 s. 5.